

gården har i så fall blivit kallad så efter en föregående ägare, sannolikt en förfader till Peter. Det kan anmärkas, att gravhällen i och för sig icke ger något intryck av vare sig yrkesskicklighet eller lärdom. Den har varit ganska ordinär både i det ena och det andra avseendet.

Ris och färla finns även på en runristad gravhäll i Fole kyrka (L 1722, S 48).

Petar är ett av de vanligaste inlånade mansnamnen i de medeltida gotländska runinskrifterna. Utom här i G 2 förekommer det i följande inskrifter: G 12, 22, 55, 70, 102, S 3, 5, 54, 59, 61, 106.

Petar har låtit göra gravvården över sin hustru och sina barn. Deras namn meddelas icke. Ett liknande fall möter i inskrifterna i Sproge G 65 och G 66: Botvid i Snoder har låtit göra gravhällar över sina föräldrar och över sina barn, Gud vare deras själar nådig. Föräldrarnas och barnens namn får man icke veta. Det är viktigare att meddela namnet på den som har bekostat gravhällarna än på dem som vila därunder.

Ordet *kuna* f. hustru förekommer även i G 35, 47, 111 och 114. Vanligare är, i samma betydelse men med högre stilvärde, ordet *husfroyia*, se härom G 3.

Om ordet *maisteri* m. mästare se G 36.

3. Sundre kyrka.

Pl. 4.

Litteratur: L 1819, S 198. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 366, *Öländska och Gothländska resa* 1741 (1745), s. 263; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 707; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 70; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 26; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning (F m 57: 7 tab. 18); Wallman, teckning (a. a. fig. 26; även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1819); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923.

Runristad gravhäll. Den har tidigare legat på kyrkogården, »nordost från Kyrkan» (Linnæus). Biskop Wallin (s. 707): »Den 3^{die} låg vid Kyrk-hörnet, uti Nord-ost, och har varit en vacker sten, men nu slagen mitt i tu.» Ännu år 1947 låg hällen kvar på samma plats, NÖ om koret och ungefär 6 m från sakristian. Omkring 1950 blev den flyttad och rest mot sakristians östra vägg bredvid G 2. År 1954 flyttades båda stenarna till kyrkans tornkammare, där de restes utmed den västra väggen.

Stenen är fragmentarisk; endast ungefär hälften är bevarad. Toppen är avslagen och därtill hela högra kanten; en stor del av inskriften har därigenom gått förlorad, såväl början som slutet. Wallin meddelar, att den var slagen mitt i tu, och Hilfeling kallar den en »mycket fördärfvad Sten; utan början».

Rödaktig kalksten. Längd 1,55 m, största bredd 0,64 m. Gravhällen har en gång haft en rik ornamentik. Mittytan upptages av ett stiliserat träd av ungefär samma form som på G 1, ehuru något enklare. Utan tvivel äro de båda stenarna från samma tid (1300-talet?) och ristade av samme man. Även runinskriften är fragmentarisk.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Hilfeling):

[...**garþum** : **lit** : **geara** : **mi**]k : **yfir** : **sina** : **husproiiu** : **haldiaupu** : **huar** : **sum** : **biipur** :

fyrri : **henna** ...

»...-gårdar lät göra mig över sin hustru Haldjaud. Den som beder för hennes (själ) ...»

Till läsningen: 18 **y** är säkert stunget; däremot icke 19 **f**. 23 **i** är icke stunget. Avståndet mellan 25 **a** och 26 **h**, liksom mellan 32 **i** och 33 **i** är större än normalt, tydligen på grund av att stenytan där var olämplig för ristning. 28 **s** har en ovanlig form, på grund av stenens yta. 29 **p** har rund prick i nedre rundeln, men ej i den övre. Namnet 35–42 **haldiaupu** är till alla delar klart, även de båda **i**-runorna. Möjligen har ristaren ämnat 39 **i** till ett **a**, men funnit det för nära till 38 **i** och föredragit att göra en binderuna 40 **au**.

56 **y** och 61 **e** äro tydligt stungna. Skiljetecknen : äro ovanligt djupt huggna, betydligt djupare än runorna, som ha smalare linjer och ofta endast skymta svagt.

Linnaeus: ... **garþum** · **lit** · **keara** · **mik** · **yfir** · **sina** ... **usl** · **gro** ... **iu** · **hāleilouþu** · **huar** · **sum** · **bitþur** : **fyrri** : **hella** ... — Wallin (s. 707): ... **garþum** : **lit** : **geara** : **mig** : **yfir** : **sina** ... **i** : **ubroa** ... **ip** : **hāldiiaþu** : **uar** : **sum** : **bitþur** : **fyrri** : **henn** ... — Hilfelting: ... **garþum** : **lit** : **giara** : **ok** : **ik** : **yfir** ... **bipir** : **fyrri** : **hennem** : ... — Säve: 10-14 **gera**, 22-25 **sena**, 26-34 **-ur** : **froaoiu**, 43-45 **ok** : **uar**, 49-54 **biopur** (eller kanske **broþur**). — v. Friesen: 22-25 **sena**, 26-34 **[h]uþproeiu**.

Inskriften har dubbelteckning av konsonant i **fyrri** och **hennar**, kanske en inverkan från latinsk bokskrift. Egendomligare är dubbelteckningen av **i** i **husproiiu**, **haldiaþu**, **biþpur**.

Inskriften har börjat med ett mansnamn, följt av ett ortnamn *i* ... -**garþum**, säkerligen *i* *Vestragarþum* i Västergårda, det enda gårdsnamn med denna efterled i Sundre. Västergårda ligger ett par km SV om kyrkan. Det var enligt Säve socknens av ålder viktigaste bondgård. Det har sålunda varit en bonde inom socknen, som har bekostat denna minnessten över sin hustru. Och den har sannolikt ursprungligen legat på Västergårdas gravplats på kyrkogården. Gården är omnämnd även i en latinsk gravinskrift i Dalhem (Lindström nr 48): »Hic requiescit Botul Vestergarda in Sundra ...» — Om ett annat Västergårda se G 43.

Kvinnonamnet *Haldiaþ*, äldre **Hall-þiaþ* (fsv. **Hall-þiup*, isl. **Hall-þjóð*), har sannolikt funnits också i inskriften på S 94 Atlingbo kyrka. En *Haldiaudis* omtalas i en latinsk gravinskrift i Fole kyrka (Lindström nr 71). Andra kvinnonamn på -*þiaþ* äro *Bot-þiaþ* (se G 35) och *Rop-þiaþ* (G 111, 112 Ardre, S 21 Lärbro kyrka, S 51 Hejnums kyrka). Ett kvinnonamn på -*þiaþ* har funnits i inskriften på G 34, sannolikt också på G 37. Förleden *Hall-* även i kvinnonamnet *Hallvi*, se G 4.

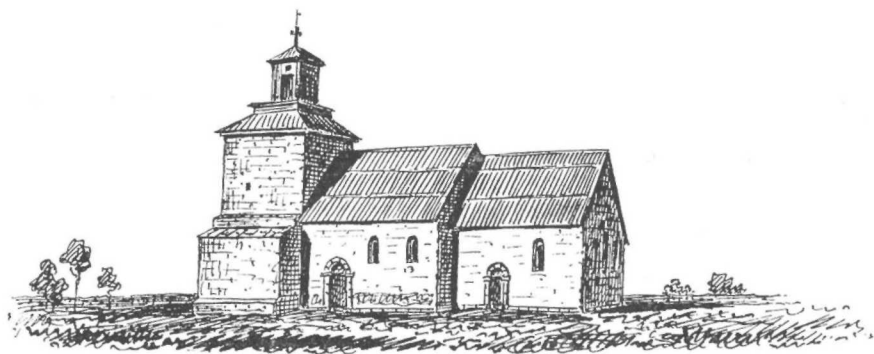
Namnet *Haldiaþ* förekommer förbluffande många gånger i *Necrologium fratrum minorum*, franciskanernas i Visby namnlister över döda (*Scriptores Rerum Danicarum* 6, 1786, s. 557 f.). I tredje delen, som innehåller namn på domare och andra från landsbygden, män och kvinnor, som ha blivit begravda i klostret, möter gång på gång namnet *Haldjaud*: »... Fridgerus de Thacsten et vxor ejus Haldiaudis. Haldiaudh Surce. Haldiaudh de Berlandis. Halwatus de Hesni et uxor ejus Haldiaudis ... Geybernus de Leuide et uxor ejus Haldiaudis ... Haldiaud de Folo ...» *Haldiaud* har, av denna namnlista att döma, varit det allra vanligaste namnet bland mera förnäma bondhustrur på den gotländska landsbygden under medeltiden. Såsom Lindström har framhållit (*Anteckningar om Gotlands medeltid* I, 1892, s. 34), finns det anledning att möta denna frekvens med en viss misstro. Så vanligt har namnet näppeligen varit. Sannolikt har skrivaren tillgripit *Haldiaud* i de fall, då han ingenting säkert visste, såsom ett slags normalnamn på gotländska bondhustrur. — I samma namnlista förekommer också namnet *Bot-þiaþ*: »Bothiaudis de Rutis».

26-34 **husproiiu** är en form av ordet *fgutn*. *husfroyia* f. husfru, hustru, isl. *húsfreyia*. Detta ord förekommer i många växlande skriftformer i de gotländska inskrifterna; utom här (ack.) **husfruy** G 34, **husfrya** G 35, (ack.) **houfsreu** G 36, (ack.) **husfroiu** G 71, **hustroya** S 15, **husbroia** S 51, **husbraya**, **husbryia** G 115, **hus** : **froya** S 81 (105), **husfroia** S 102, **husfru** G 100, **hustru** S 103, **hustrun** G 78. Mera sällan förekommer ordet *husbonde*: (ack.) **husbonda** G 33 och (ack.) **bonda** G 100 och S 103. — Om ordet *kuna* f. hustru se G 2.

Så som ofta är fallet på medeltida gravvårdar på Gotland, tänkes stenen själv genom inskriften tala till läsaren: han »lät göra mig», d. v. s. gravhällen. Liknande uttryck förekomma bl. a. i följande inskrifter: G 8, 13, 21, 51, 55, 58 (?), 63, 98 (?). Och inskriften slutar med en maning att bedja för den dödes själ: »envar som beder för hennes (själ, han gör väl)» e. dyl.

I portalen på norra sidan av tornkammaren finns på östra sidan av smygen en del klotter av olika slag ristat i kalkputsen och murbruket, däribland också enstaka runor. Ristningarna, som delvis äro av sent datum (bl. a. årtalet 1902), ge icke någon begriplig mening och kunna icke bli föremål för en sammanhängande tolkning.

I stigluckan i nordvästra hörnet av kyrkogården, på utsidan t. h. finns i en sten ett par runor inhuggna:
ms - -.

Vamlingbo kyrka.

Carl Linnæus har i sin handskrivna *Iter Gotlandicum* 1741 (s. 370) antecknat; »Wij anlände kl. 8 om aftonen åter igen til Wamlingbo, där wij blefwo andra natten hos Probst. Julius 10. Förr än wi reste härfån besågom wi på Kyrkiogården åtta stycken Runstenar, fast somblige af them woro allenast fragmenta, at wi på 3 endast kunde finna något läseliget.» I den tryckta reseberättelsen, *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 255: »Wamlingebo war det södersta Pastoratet på Gothland. Åtta stycken Runstenar lågo på Kyrkogården i Wamlingebo, fast somlige af dem woro allenast fragmenta, och 3 af dem allenast kunde läsas.» I den samling av sina inskriftsläsningar, som Linnæus överlämnade till biskop Wallin (*Analecta Gothlandica* 1, s. 639–641), upptagas också mycket riktigt »På Wamlingbo Kyrkjogård ... 3 läseliga» runstenar, nämligen G 4, G 5 och G 7.

C. G. Hilfeling 1799: »Fortsattes afteckningarne af Vamlingbos gamla Munkestenar i kyrkan och efter erhållen hjälp af en Hustru som afskurade måssan af de på Kyrkogården varande Runstenar. Lästes 2^{ne} dock mycket defecte [G 4 och G 5], den 3^{dje} var omöjelig att få minsta sammanhang af [G 6].» Tyvärr har Hilfeling icke efterlämnat några teckningar av de tre runstenarna.

Kyrkoinventarium 1830 innehåller intet om runstenar.

Liljegren (*Runurkunder*, 1833) upptager utom G 4–6 (=L 1809–1811) med hänvisning till Linnæus (1745) ytterligare 5 inskrifter med nr L 1812–1816, men utan kända inskrifter.

Carl Säve har icke kunnat återfinna någon enda runristad gravhäll vid Vamlingbo kyrka. Han anför G 4–6 (=S 186–188) efter L 1809–1811 och upptager ytterligare 5 nummer (S 189–193) med Liljegren och sålunda ytterst Linnæus som källa: »L 1812–1816, olästa och troligen oläsliga. Af alla dessa 8 Vamlingbo-stenar finnes nu ingen enda i behåll, ja, ej ens det minsta stycke, utan allt är förkommet eller förstördt, och troligen har detta skett vid och efter den våld, som härjade tornet och en del af kyrkan omkr. 1817–1819.»

Ingenting har heller kommit i dagen i samband med kyrkans restaurering år 1961.

4. Vamlingbo kyrka.

Litteratur: L 1809, S 186. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 370; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 680, 706, 746; C. G. Hilfeling, *Resejournal* (F m 57: 6), s. 75 f.

Runristad gravhäll »på kyrkogården» (Linnæus, Wallin, Hilfeling). Den var liksom övriga runstenar förkommen redan vid mitten av 1800-talet (Säve).